

Kıbrıs'ta İhtidâ Hareketleri (1800-1878)*

Güven Dinç**

Öz

Bu çalışma 19. yüzyılda Osmanlı hâkimiyetinde Kıbrıs adasında gerçekleşen ihtidâ olaylarını incelemektedir. İhtidâ İslâm dinini kabul ederek Müslüman olmayı ifade etmektedir. Osmanlı Devleti'nde gayrimüslim tebaa zaman zaman sosyal, ekonomik, dinî, şahsî vb. gerekçelerle İslâmiyet'e geçmiştir. Kıbrıs adasında Osmanlı hâkimiyetinden sonra bireysel olarak ihtidâ hareketleri görülmüştür. 1800-1878 yılları arasında ait 27 şer'iyeye sicilinde 202 vaka tespit edilmiştir. Bunlardan 106'sı kadın, 96'sı erkeklere aittir. En fazla vakanın görüldüğü kazalar Lefkoşa, Girne ve Mesarya'dır. İhtidâ olaylarında toplumlar arası iletişimin yoğunluğu etkili olmuştur. Kıbrıs Şer'iyeye Sicilleri ihtidâlarda hiçbir şekilde baskı ve zorlama olmadığını ortaya koymaktadır. 1831 nüfus sayımında 62 mühtedi kaydedilmiştir. Mühtediler Müslüman topluma uyum sağlarken, bazı erkek mühtediler eski aile ve akrabalık bağlarından tam anlamıyla kopmamışlardır. 19. yüzyıl ortalarından itibaren gayrimüslimlere verilen imtiyazlar, Rum milliyetçiliğinin yükselişi ve Avrupalı devletlerin müdahaleleriyle ihtidâ olaylarında keskin düşüş yaşanmış, bu durum sonrasında İngiliz hâkimiyetinde de devam etmiştir.

Anahtar Kelimeler

Kıbrıs, İslâm, İhtidâ, Mühtedi, Gayrimüslim, Şer'iyeye Sicilleri

* Geliş Tarihi: 04 Aralık 2014 - Kabul Tarihi: 14 Mayıs 2015

** Doç.Dr., Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü/Antalya/TÜRKİYE.
gdinc@akdeniz.edu.tr

Giriş

Bu çalışmada Osmanlı yönetimi altında, 19. yüzyıl Kıbrıs'ında meydana gelen ihtidâ olayları Kıbrıs şer'iyeye sicilleri ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgeleri ışığında incelenmektedir. Çalışmanın amacı incelenen dönemde Kıbrıs adasında meydana gelen ihtidâ vakalarının miktarını, bunları etkileyen sebepleri, ihtidâlardaki cinsiyet olgusunu, adanın hangi kesimlerinde yoğunlaştığını, mühtedilerin İslâm toplumuna intibaklarını veya uyumsuzluklarını (irtidâd ve tanassur) ortaya koymaktır. Elde edilecek sonuçlarla Papadopoullas (1965: 31-16, 89-92), Kyrris (1966: 437-462) gibi Yunanlı ve Cesnola (1877: 185-186), Hill (1952: 213) gibi Avrupalı tarihçilerin iddia ettikleri şekilde özellikle 1821 yılı sonrasında Kıbrıs adasında meydana gelen ihtidâ vakalarında zorlama olup olmadığı ve ihtidâların yaygınlığı sorularının cevapları da alınmış olacaktır.

Arapça hüdü (hedy, hidâyet) kökünden türeyen *ihtidâ* kelimesi, gerçeğe ulaşmak, doğru yolu bulmak, bir yola girmek, hidâyete ermek; İslâm literatüründe, bir başka dine mensup şahsın, putperest veya dinsiz bir insanın İslâmiyet'i seçmesi ve hayatını ona uydurması anlamına gelmektedir. Özelde ise İslâm dinini kabul etme yerine kullanılmakta, dinini değiştirip Müslüman olan kişiye de *mühtedi* denilmektedir. Bu anlamda hidâyete eren anlamına gelen ihtidâ, sadece Müslüman olmayan bir kimsenin kendi dinini terk ederek İslâm dinini kabul etmesi için kullanılmaktadır (Köse 2000: 554; Aslan 2010: 8; Yavuz 1998: 473-477). Batı dillerinde ise ihtidâ teriminin karşılığında genel olarak *conversion* kelimesi yerleşmiştir.

İhtidâ, şahsî bir değişim olduğundan herkeste farklı biçimlerde görülür. Bireysel bir hareket olmasının yanında, toplumsal etkileşim de söz konusu olduğundan yalnızca bir dinden ayrılıp bir başka dine geçişi ifade etmez. Hayata bakışı da içine alan, yaşamın tüm kesimlerini ilgilendiren bir dönüşümü kapsamaktadır. Bu bakımlardan ihtidâ ederek İslâmiyet'e geçen kişinin yaşantısı çok yönlü bir değişime uğramaktadır.

İslâmiyet'te dine mensubiyet *dil ile ikrar ve kalp ile tasdik* şeklinde gerçekleşmektedir (Kılavuz 2004: 22-23). İnancın akıl, irade ve kalp boyutu ihtidâların psikolojik sebeplerini teşkil ederken; ekonomik, siyasi ve toplumsal hususların da zaman zaman etkili olduğu ileri sürülmektedir (Aslan 2010: 19-58). Bu bakımlardan İslâm tarihinde genel olarak Müslüman yöneticilerin gayrimüslim tebaaya din ve vicdan özgürlüğü sağladıkları bilinmektedir.

Zira İslâmiyet'in emrettiği üzere din değiştirme zorla olamazdı. Bir İslâm devleti içerisinde yaşamayı kabul eden gayrimüslimler ehl-i zimmet (zimmî) statüsünü edinerek cizye ödemek suretiyle kendilerine her türlü can, mal güvenliği, seyahat, yerleşme ve din özgürlüğü tanınmıştır. Selçuklu ve erken Osmanlı dönemlerinde ihtidâ hareketlerinde Anadolu'da Hristiyanlığın eski gücünü kaybetmiş olması etkili olmuştur (Ocak 1991: 110-116). Osmanlı Devleti'nde de hâkim din İslâmiyet olmakla birlikte diğer dinî inançlara sahip kişilere dinî alanda özerklik verilmiş ve böylece zorla bir İslâmlaştırma politikası izlenmemiştir (Ercan 2001: 173-250, Şeker 2007: 25-28).

Kıbrıs'ta İhtidâ Hareketleri

İhtidâ hareketlerinin incelenmesiyle farklı dinlere mensup insanların din değiştirmelerine sebep olan hususlar araştırılabileceği gibi ihtidâların yol açtığı problemlerden, mühtedilerin yeni girdikleri Müslüman topluma intibaklarına dair farklı konular irdelenebilir. Bunlara bağlı olarak ihtidâ kararları, şer'i mahkemelerde görülen din değiştirme kayıtları, mühtedilerin Müslümanlarla ilişkileri ile sosyal, psikolojik ve ekonomik durumlarının ortaya çıkarılması sağlanabilir. Bu bakımlardan Osmanlı yönetimi altında 308 yıllık bir süre geçiren ve tarihi boyunca coğrafi konumundan ötürü çeşitli toplulukların akınına uğrayan Kıbrıs adasındaki İslâmiyet'e geçiş vakaları ayrı bir inceleme alanı ve hassasiyet oluşturmaktadır. Kıbrıs'ta meydana gelen ihtidâ hareketlerine dair şu ana kadar birtakım incelemeler yapılmıştır. Bunlardan başlıcaları Kyrris (1966: 437-462), R. Jennings (1993a:197 vd.), Vergi Bedevi (1971: 139-148), Celâl Erdönmez (2004: 127-152), M. Akif Erdoğan (2008: 163-174), Nuri Çevikel (2008: 43-84) ve Ali Efdal Özkul (2010a: 1461-1471; 2010b: 220-231) tarafından yapılmıştır. Ayrıca Kıbrıs tarihi konulu muhtelif doktora ve yüksek lisans çalışmalarında da ilgili dönemlere ait ihtidâ olayları değerlendirilmiştir. Ancak bu değerli çalışmalar yanında, Osmanlı Devleti'nde reform hareketlerinin görüldüğü ve Avrupalı devletlerin baskıları sonucu gayrimüslimlere ayrıcalıklar tanımaya başladığı Tanzimat öncesi ve sonrasında Kıbrıs'ta yaşanan ihtidâ hareketlerinin müstakil bir şekilde incelenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Kıbrıs adası 1570 yılında Osmanlı hâkimiyetine girdiğinde adanın Türk-İslâm toprağı haline getirilebilmesi için Anadolu'dan yoğun bir Türk göçü gerçekleştirildi (Orhonlu 1971: 94). Ada bir taraftan Türkleştirilirken diğer yandan Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi Venedik dönemindeki pozisyo-

nundan çok daha iyi bir duruma getirilerek ihya edildi ve ilerleyen süreçte Kıbrıs başpiskoposlarının imtiyazları genişletildi (Hackett 1901: 258, Hill 1952: 213). Kıbrıs başpiskoposlarına gönderilen imtiyaz beratlarında sürekli biçimde, kendi rızası olmadan hiçbir zimminin zorla Müslüman yapılamayacağı açıklandı (Şahin 2005: 39). Tüm bunlar yanında Kıbrıs'ta ihtidâ hareketleri Anadolu'dan ilk iskânın gerçekleştirilmesinden kısa bir süre sonra başladı. Bu aşamada Ortodoks ve Katolik çekişmesinden dolayı Kıbrıslı Latinlerin çoğunun hayatlarını devam ettirebilmek için ya Ortodoks Hristiyan oldukları ya da İslâmı seçmek zorunda kaldıkları iddia edilmektedir (Jennings 1993a: 170, Kyrris 1966: 439-453, Papadopoullas 1965: 31-16, 89-92). Jennings (1993a: 138-141) fetihten sonra ihtidâlarda dervişlerin önemine de dikkat çekerken toplu biçimde İslâmiyet'e geçiş olmadığını, gerçekleşen vakaların da vergi durumlarını değiştirmek için yapıldığı görüşünü öne sürmekte; Brambilla (2007: 124) da fetihten sonra adadaki gayrimüslim nüfusun azalmasında ihtidâların fazla etkili olmadığını kaydetmektedir. N. Göyünç (1971: 106-107), XVI. yüzyıl Ruûs defterine dayanarak Kıbrıs'ta ihtidâ eden kişilere ait 17 kayıt bulunduğunu ve bunlara ihtidâlarından sonra gedik ve timarlar tahsis olunduğunu belirtmektedir. Aynı dönem ile ilgili olarak V. Bedevî (1971: 142-143), Kıbrıs'ta İslâmiyet'e geçişte herhangi özel bir çabanın harcanmadığı gibi zorlama da yapılmadığını ifade etmekte ve eğer böyle bir şey olsaydı ihtidâ sayısının çok daha büyük rakamlara ulaşacağı değerlendirilmesini yapmaktadır.

Son yıllara kadar, Osmanlı idaresinde Kıbrıs adasında yaklaşık 400 kadar gayrimüslimin İslâm dinini seçtiği bilinmekteydi (Bedevî 1971: 142). Ancak yapılan yeni araştırmalar bu sayının bir miktar daha fazla olduğunu gösterdi. Bu alanda yapılan bir incelemede sicillerde 487 adet ihtidâ kaydı tespit edilmiş olup, ayrıca 28 adet mühtedi de belirlenerek 515 kişinin İslâmiyet'e geçmiş olduğu hesaplanmıştır (Özkul 2010a: 1461). Ayrıca 1593-1595 yılları arasında 12 (Dündar 1998: 394-396), 1580-1640 yılları arasında 20 (Erdoğan 1999: 164), 1698-1726 yılları arasında 13 (Çiçek 1992: 99-101), 1726-1750 yılları arasında 68 (Özkul 1998: 149), 1746-1801 tarihleri arasında 165 (Çevikel 2008: 165), 1839-1856 dönemde ise 48 kişinin ihtidâ ettiği tespit edilmiştir (Erdönmez 2004: 135-138).

İhtidâ Kayıtları

İncelenen dönemdeki ihtidâ kayıtları adanın merkezi olan Lefkoşa'da Kıbrıs Şer'iyeye Sicilleri olarak da bilinen Lefkoşa Şer'iyeye Mahkemesi'nde tutulmuştur. İhtidâ kayıtlarını barındırması bakımından Kıbrıs Şer'iyeye Sicilleri ayrı bir öneme sahiptir. Kadı/naib huzurunda gerçekleştirilen ihtidâ olayının kayıtlara geçirilmesi, kişinin gayrimüslim statüden çıkarak Müslüman statüye geçmesinde hukukî ve resmî nitelik teşkil etmektedir. Konu ile ilgili kayıtlarda, klişeleşmiş bir ifade ile önce İslâmiyet'e geçmek için müracaat sahibinin ikamet ettiği bölge (kaza-köy/mahalle), adı ve baba adı, mahkeme huzurunda batıl dinlerden ayrılıp İslâmiyet'i kabul ettiği zikredilmiş ve kendisine verilen yeni isim yazılarak tarih konulmuştur. Çoğu kaydın sonunda ise 3-6 arasında değişen şahitler eklenmiştir. Bu işlem esnasında kişinin şer'î mahkemede bizzat veya bir vekili vasıtasıyla Müslüman olduğunu ifade etmesi yeterli görülmüştür.

Genel olarak işlemler tamamlandıktan sonra mühtedi erkek ise sünnet ettirilir, Müslüman erkek ismi verilir, giyim ve kuşamları Müslümanlar gibi olurdu. Eğer İslâmı seçen kadınsa önce ismi Müslüman bir kadın ismiyle değiştirilir ve sonra kendi isteğiyle Müslüman biriyle evlenmesi sağlanırdı (Ercan 2001: 200, Şeker 2007: 80-85).

Bütün ihtidâ vakalarının kayıtlara geçirilip geçirilmediği hususu kesin olarak tespit edilememekle birlikte bu oranın yüzde 90'ın üzerinde olduğu tahmin edilmektedir (Çetin 1994: 2-3). Zira İslâmiyet'e geçiş *dil ile ikrar ve kalp ile tasdik* olunmasına karşın din değiştirmenin hukukî ve ekonomik boyutlarından ötürü kayıt altına alınması gerekmektedir. Dolayısıyla Kıbrıs'ta gerçekleşen ihtidâ vakalarının da bu oranda kayıt altına alındığı düşünülmektedir.

Gayrimüslimlerin İslâmiyet'i kabul etmeleri incelenen dönemde Kıbrıs Şer'iyeye Sicilleri'nde genellikle *edyân-ı bâtiladan teberri ve şeref-i İslâm ile müşerref* (KŞS., 24/162-2), *edyân-ı bâtiladan teberri ve İslâmı kabul ve şeref-i İslâmla müşerref* (KŞS., 26/60-1), *edyân-ı bâtiladan teberri ve kelimeteyn-i şehâdeteyni telaffuz edüp şeref-i İslâmla müşerref* (KŞS., 26/136-1), *bi-hamdi'llâhi sübhânehu ve te'âlâ şeref-i İslâm ile müşerrefe* (KŞS., 28/1-6), *bi-hidâyeti'llâhite'âlâ şeref-i İslâmla müşerrefe* (KŞS., 28/1-11), *âyîn-i bâtiladan teberri ve şeref-i İslâmla müşerrefe* (KŞS., 29/5-1), *bi-hidâyeti'llâhite'âlâ âyîn-i bâtiladan çıkup izhâr-ı kelimeteyn-i şahâdeteyn ile müşerref-i İslâm* (KŞS.,

29/112-1), *edyân-ı bâtıla ve âyîn-i âtıladan teberrî ve şerefi* İslâmı müşerref (KŞS., 30/19-4), *dîni bâtıldan udûl ve dîni İslâmı kabul edüp şerefi İslâm ile müşerreffe* (KŞS., 33/132-4), *dîni Muhammediyye aleyhi etimmü'ttahiyyeyi kabûl eyleyüp* (KŞS., 35/122-2), *dîni bâtıldan teberrî ve icrâyı kelimeteyni şehâdeteyn ile şerefi İslâmı müşerreffe* (KŞS., 35/127-1), *tayyibi nefsiyle şerefi İslâm ile müşerreffe* (KŞS., 35/144-1), *şerefi dîn-i İslâm ve teberrî-i sâire edyân ve icrâ-yı kelimeteyn-i şehâdeteyn edüb* (KŞS., 36/12-2), *telakkî-i İslâm edip şerefi İslâm ile müşerref* (KŞS., 36/16-2), *dîn-i bâtıldan hurûc ve şerefi İslâm ile müşerref* (KŞS., 36/143-2), *dîn-i bâtıldan hurûc ve hak dîn-i Muhammediyye'ye duhûl etmeğe tâlıbe ve râğibe olmağın eşhedü en lâ ilâhe illallâh ve eşhedü enne Muhammeden abdûhu ve resûlühu deyü kelime-i şehâdet getürüp şerefi İslâm ile müşerreffe* (KŞS., 36/186-2), *telkîn-i dîn-i mübîn olmağla min gayr-i te'hîr telkîn-i İslâm olunup bâde icrâ-yı kelimeteyn-i şehâdeteyn* (KŞS., 36/25-3), *nûr-ı imân ile münevver olunmağın râğbetle telkîn-i imân ve kırâ'et-i şehâdeteyn edüp dîn-i bâtıldan hurûc ve şerefi İslâm ile müşerref* (KŞS., 41/148-1), *ityân-ı kelimeteyn-i şehâdeteyn ile İslâmı kabul* (KŞS., 42/19-4), *bihidâyetihî te'âlâ telkîni kelimeteyni şehâdeteyn edüp dîni bâtıldan hurûc ve şerefi İslâm ile müşerreffe* (KŞS., 43/28-2) şeklinde formüle edilen ifadelerle kayıt altına alınmıştır.

İhtidâ ilâmlarında belirli bir kronoloji bulunsa da bunun her zaman geçerli olduğu söylenemez. Ayrıca bazı ihtidâ vakaları gerçekleştiği tarihten sonra da kayıtlara geçirilebilmekteydi. Örneğin Karpas'ın Komi Kebir köyünden Hacı Kakori'nin oğlu Yorgi 16 Ekim 1845 (14 Şevval 1261) günü Lefkoşa mahkemesine gelerek 25 gün öncesinde İslâm dinini kabul ettiğini ifade etmiş ve bu şekilde kayıt düşülmüştür (KŞS., 40, 70/2).

Sicillerde yer alan ihtidâ kayıtları genellikle defterlerin ilk veya son sayfalarında bulunmaktadır veya herhangi bir kayıttan sonra sayfanın boş kısmına yazılmıştır. Bazen de farklı tarihlerde ihtidâ etmiş kişiler tarih sırasıyla kayda geçirilmiştir (KŞS., 26/136-1, KŞS., 26/136-2, KŞS., 26/136-3, KŞS., 26/136-4, KŞS., 26/136-5, KŞS., 26/136-6, KŞS., 26/136-7, KŞS., 26/136-8, KŞS., 26/136-9, KŞS., 26/136-11). Ayrıca şer'iyye sicillerinde yer alan ihtidâ kayıtlarında ihtidâ edenin bu işlemi kendi isteğiyle yaptığına dair ifadelerin düşülmesine bilhassa özen gösterilmiştir ki, Kıbrıs Şer'iyye Sicilleri üzerinde yapılan incelemelerde ihtidâ hareketlerinde herhangi bir zorlama olayına rastlanılmamıştır. Bu durum belgelerde *bi-tavîhâ* (KŞS.,

38/96-3), *bi'ttav' ve'rrızâ* (KŞS., 33/159-2), *hüsni ihtiyârıyla* (KŞS., 33/132-4), *kendi rızasıyla* (KŞS., 33/159-3), *bi'ttav'i'ssâf* (KŞS., 40/57-3), *tav' ve rızasıyla* (KŞS., 42/19-2) ifadeleriyle belirtilmiştir.

İhtidâları Etkileyen Sebepler

Bir kişinin ihtidâ etmesinde çok farklı etkenler bulunabilmektedir. Dinî, sosyal, ekonomik, psikolojik, siyasî vb. birçok etken ihtidânın sebepleri arasında sayılmaktadır (Aslan 2010: 19-58). Aslında bunların tamamı bütün halinde kişiyi ihtidâya yönelten faktörlerdir. İhtidâ ilâmlarının kaydedildiği şer'iyeye sicilleri kişileri ihtidâya yönelten sebepleri göstermese de bazı ipuçları verebilmektedir. Örneğin Girne'nin Karaman köyünden Yorgi v. Anderya dinî duyguların üst düzeye ulaştığı 4 Ekim 1812 (27 Ramazan 1227) tarihinde, yani Kadir Gecesi'nde ihtidâ etmişti (KŞS., 28/1-1). Aynı şekilde Mesarya'nın Mora köyünden Filibo v. Hacı Sava/Hüseyin (KŞS., 33/189-6); Değirmenlik'ten Yorgi/ Ali Abdülkâdir (KŞS., 36/142-3) de farklı yıllarda yine kadir gecelerinde ihtidâ etmişlerdi. Anlaşılacağı üzere bu kişilerin Müslüman olmasında dinî duygular ağır basmıştır.

İncelenen süreçteki ihtidâ vakalarıyla ilgili bilinmesi gereken en önemli husus, bu olayları genel olarak etkileyen gelişmelerin var olup olmadığıdır. Bu konuda Batılı tarihçilerin birtakım iddiaları vardır. Bunlardan biri Avrupalı tarihçiler tarafından sıklıkla dile getirilen 1821 Yunan isyanı ve devam eden süreçte Kıbrıs'ta meydana gelen olaylar (Dinç 2010: 82-107) nedeniyle birçok Kıbrıslı Rum'un zorla İslâmiyet'e geçirildiği iddiasıdır (Hill 1952: 216, Aymes 2013: 159-163, Papadopoulos 1965: 65). Bu iddia karşısında Kıbrıs şer'iyeye sicilleri 1821 yılı ve devam eden süreçte yoğun veya toplu biçimde bir ihtidâ hareketini kesinlikle yansıtmamaktadır. 1821 yılında Kıbrıs'ta isyan hazırlığında bulunan veya isyana eğilimli Rumlar yönetim tarafından *hainlik* suçu gerekçesiyle idam ile cezalandırıldı ve birçok Rum da adadan kaçtı (Dinç 2010: 88-99). İşte bu esnada yaşanan gelişmelerden etkilenmek istemeyen bazı Rumların kendilerine karşı herhangi bir baskı ve zorlama olmadan ihtidâ etmiş olma olasılığı yüksektir. Böylesi çalkantılı bir dönemde ihtidâ eden kişilerin, üstelik bu hareket toplu ise bunu hüccet ettirecekleri kesindir. Ancak Osmanlı arşiv belgeleri böyle olası bir durumu doğrulayıcı verileri yansıtmamaktadır. Dolayısıyla Avrupalı tarihçiler tarafından atılan bu iddianın belgelenmesi gerektiği aşikârdır.

19. yüzyıl Kıbrıs ihtidâ hareketlerini etkileyen en önemli gelişme Avrupalı devletlerin müdahalesi ve Kıbrıs Rumlarının millî bilincinde görülen yükseliştir. Bunun yanında 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Batılı devletlerin telkinleri ve baskıları sonucu gayrimüslimlere tanınan çeşitli ayrıcalıklar da ihtidâ hareketlerinin azalmasında etkili faktörlerden biri oldu.

19. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin çöküşünün hızlandığı, dış etkilerin arttığı bir dönemdir. İngiltere, Fransa ve Rusya dindaş ve mezhepdaşlarını koruma bahanesi ile Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmaktaydılar. Bu süreçte ihtidâlar kilisenin müdahalesine yol açarken gelişmeler zaman zaman mühtedilerin eski dindaşları ve aile üyelerinin çıkardıkları olaylar nedeniyle büyüyerek konsoloslar vasıtasıyla ilgili devletlerin müdahalesine yol açtı (Hill 1992: 217-221, Aymes 2013: 159-163, Erdönmez 2011: 100-102). Osmanlı Devleti de bu müdahaleleri en aza indirebilmek amacıyla birtakım tedbirler aldı. Bu ise doğrudan İslâmiyet'e geçiş vakalarına yansdı (Deringil 2000: 556). Bunun sonucu olarak 19. yüzyıl ortalarından itibaren gerçekleşen İslâmiyet'e geçiş olaylarında kontrol ve kayıt altına alma işlemleri sıkılaştı. Tanzimat devri uygulamalarında, ihtidâ olaylarına özellikle dikkat edilmesinin doğal bir yansıması olarak, ihtidâ edecek kişinin talebini dilekçe ile öncelikle Meclis-i İdare-i Vilâyete bildirmesi gerekmekteydi (Çetin 1994: 4-7, Aslan 2012: 63-64, Vasileiou 2009: 73-76). Örneğin Mesarya kazasına bağlı Pendaye köyünden Eleni bint-i Lameru, önce meclis odasında sonra da mahkemede hazır bulunarak İslâmiyet'e geçiş aşamalarını tamamlamıştı (Erdönmez 2004: 128).

Kıbrıs Şer'iyye Sicilleri ve diğer belgeler incelendiğinde 1856 Fermanı'nın Kıbrıs'ta ihtidâ alanında önemli değişimlere sebep olduğu izlenmektedir. 1858 yılında bir hatt-ı hümayun ile Kıbrıs Hristiyanlarına kadıların tereke işlemlerinde herhangi bir gerekçeyle müdahil olmasının engellenmesi, meclislerde ve mahkemelerde din ayrımı gözetilmemesi, Lefkoşa'da başpiskoposluk kilisesine büyük bir çan asılması gibi ayrıcalıklar tanındı. Aynı hatt-ı hümayunda gayrimüslimlere aşağılayıcı lakap ve söylemlerde bulunulması da yasaklandı (Hill 1952: 213-215).

Özetle 19. yüzyılda ihtidâlarda azalmanın nedeni olarak şunlar sıralanabilir:

- Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi'nin faaliyetleri ve Helen birliğinin aşılınması,

- Ülke içerisinde meydana gelen gelişmeler ve gayrimüslimlere tanınan imtiyazlar,
- Avrupalı devletlerin müdahaleleri,
- Dinî duygular hariç ihtidâların teşvik edici bir yönünün kalmaması.

Tüm bu etkiler ihtidâ etme eğiliminde olan bazı gayrimüslimleri bu isteklerinden caydırdı veya İslâmiyet'e tam anlamıyla hazır olmayan bazı mühtedilerin irtidâd/tanassur girişimlerine yol açtı.

Bu gelişmelerle birlikte Kıbrıs'ta ihtidâ hareketlerinde önemli bir kırılmanın yaşandığı görülmektedir. 1856 yılından sonra İslâmiyet'e geçiş yapan kişi sayısında ani ve önemli bir eksilme oldu; hatta neredeyse yok denecek seviyelere düştü. Osmanlı yönetiminde şer'iyeye sicillerinden tespit edilebilen son ihtidâ kaydı Eylül 1857 yılına aittir (KŞS., 44/160-2). Dolayısıyla XIX. yüzyıl Kıbrıs'ındaki ihtidâ vakaları değerlendirilirken bu hususların göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Kıbrıs adasının İngiliz hâkimiyeti döneminde de Rum millî bilincinin giderek güçlenmesiyle İslâmiyet'e geçiş vakaları iyice zayıfladı. İngiliz dönemi ihtidâ vakaları kendi dönemine has özellikleri bağlamında ayrıca incelenmesi gereken bir alandır. Ancak hem İngiliz dönemi şer'iyeye sicillerinde hem de İngiliz yönetimi tarafından kayıt altına alınan belgelerde az da olsa ihtidâ vakalarına rastlanılabilmektedir (KŞS., 54/152-1, KŞS., 54/152-2, The Cyprus Law Reports, Vol. I, 1893: 65-68, The Cyprus Law Reports, Vol. II, 1894: 126-130).

İhtidâlarda Cinsiyet

İhtidâ vakalarında kaç kişinin İslâmiyet'e geçtiği kadar cinsiyet olgusu da önemlidir. 19. yüzyılda Osmanlı yönetimi altında şer'iyeye sicillerine 202 ihtidâ vakası yansımıştır. Bunlardan 21'i ihtidâ ilâmlarından değil, sicillerde değişik belgelerde mühtedi(ye) olarak kaydedildikleri için tespit edilebildi.

Ulaşılabilen 202 İslâmiyet'e geçiş olayının 106'sı kadın, 96'sı erkeklere aittir. Bunlardan 103 kadın ve 78 erkek ihtidâ ilâmlarından belirlenebilmiştir. Diğerleri değişik hükümlerde mühtedi(ye) olarak kaydedilmiş ve ihtidâ ilâmı tespit edilememiş kişilerdir. Bunların haricinde farklı belgelerde mühtedi olarak belirtilen kişiler de bulunmasına karşın, ihtidâ ilâmlarına sahip kişilerden olup olmadıkları teyit edilemediğinden mükerrer olmaması için değerlendirmeye alınmadılar. Muhtelif belgelerde mühtedi olarak kaydedilip

değerlendirmeye alınan 21 kişi için ihtidâ ilâmı bulunamadı, fakat ihtidâ ettikleri kabul edildi.

Belirlenen 202 kişinin 11'i küçük yaşta olup, anne veya babalarının İslâmiyet'e geçmeleriyle bunların da Müslüman oldukları kayıt altına alınmıştır (KŞS., 30/1-3, KŞS., 32/1-3, KŞS., 36/2-2, KŞS., 36/25-3, KŞS., 40/57-2, KŞS., 40/57-2, KŞS., 41/11-2, KŞS., 41/11-2, KŞS., 41/89-3, KŞS., 41/174-2, KŞS., 44/107-2).

İhtidâ edenler arasında kadınların fazla olmasının nedeni olarak Ortodoks Kilisesi'nin boşanmalara sıcak bakmaması, dolayısıyla kendi cemaati içerisinde kanun karşısında zorda kalan Hıristiyan kadının İslâmiyet'e geçmek suretiyle boşanma yolunu açması gösterilmektedir (Jennings 1993b: 166-167). Zira şer'î hukuka göre Müslüman bir kadının gayrimüslim bir erkekle evlenmesi mümkün değildir. Dolayısıyla kadın Müslüman olunca eşinden mahkeme kararı ile boşanmış sayılmaktadır (Erdönmez 2004: 141, Özkul 2010b: 224). Ayrıca gayrimüslim bir kadın ile Müslüman bir erkeğin evlenme durumu ortaya çıktığında bu durum İslâmî kurallar gereği yasak olduğundan ya kadının Müslüman olması ya da erkeğin İslâmiyet'ten ayrılması gerekmektedir. Erkeğin İslâmiyet'ten ayrılması idam cezası anlamına geldiğinden evlilik için kadının Müslüman olması en pratik çözüm olarak görülmektedir. İhtidâ vakalarında kadınların ağırlıkta olmasının en önemli sebebi olarak evlilik ve boşanmalardaki bu durum gösterilebilir.

Kendisi Müslüman olduktan sonra kocası İslâmiyet'i tercih etmeyen kadınların eşlerinden boşanmaları gerektiğinden eğer isterlerse Müslüman bir başkasıyla evlenmeleri de sağlanmıştır. Buna dair en belirgin vaka Girne'nin Larnaka köyünden Müslüman olan Dudu Ayşe, kendisi İslâmiyet'e geçtikten sonra (KŞS., 30/1-9) kocası Müslüman olmayı kabul etmediğinden kendi rızasıyla kocasından boşanmış, çocuğunu doğurduktan sonra Abdülkerim b. Hasan ile evlenmeyi talep etti (KŞS., 30/1-10). Bir diğer örnekte de Lefkoşa'nın Aya Luka mahallesinden Papaz Yorgi kızı Hristanyo adlı kadın Emine adıyla Müslüman oldu ve akabinde Lefkoşa'nın Cami-i Cedid mahallesinden Molla Hasanzâde Seyyit Hüseyin Râmiz Efendi b. Mehmet Efendi ile evlendi (KŞS., 28/4-3).

İhtidâ eden kadınlar 18 farklı ismi tercih etmişlerdir. En fazla kabul gören isimler Emine (22), Ayşe (21), Fatma (15), Dudu (14) idi. Bunun yanın-

da Hatice, Penbe, Meryem, Zeliha, Hanife, Havva, Ümmügülsüm, Âmine, Kezban, Hacer, Şerife, Nebiye, Sıdıka, Âmine de tercihen kullanılan isimlerdi.

Erkek adlarında ise 20 farklı isim kabul görmüş olup en fazla tercih edileni 30 kişi tarafından kullanılan Mehmet adıdır. Bundan başka Mustafa (9), Ali (9), İsmail (8), Ahmet (7), Hasan (7), Hüseyin (5), Halil (4) adları en fazla kabul gören isimlerdi. Ayrıca Süleyman, İbrahim, Yusuf, Mahmut, Bedir Ali, Hurşit, Necip, Salih, Ali Abdülkadir ve Mehmet Hüdaverdi, Mehmet Salih, Raşit, Kara Mustafa, Kara Mehmet gibi iki adlı veya lakaplı adlar kullanılmıştır.

Kadın ve erkek isimlerine bakıldığında neredeyse tamamının İslâmî temelli olduğu görülür ki bu durum ihtidâ olaylarında karşılaşılan yaygın bir özelliktir.

Bu isimlerin kullanılmasının yanında eski veya yeni isimleri kayıtlara geçirilmemiş çocuk mühtediler de bulunmaktadır. Örneğin Mesarya kazasından Cercako Müslüman olduğunda iki kızı ve oğlunun da Müslüman oldukları belirtilmiş ve sadece oğluna Hasan adı verildiği kaydedilmekle yetinilmiş, kızlarının adları ifade edilmemiştir (KŞS., 32/1/3). Bir başka örnekte Tiremetuşa köyünden (Mesarya) Eylül 1848 tarihinde ihtidâ eden Yorgi kızı Eleni ve kızının ihtidâ ilâmlarında çocuğun ismi zikredilmemiştir. Bu örnekler çoğunlukla ihtidânın doğum sonrası, kendisine bir isim verilmediği zamanlarda gerçekleşmiş olmalıdır. Zira mahkemenin bu şekilde bir çocuğu eski ismini kaydetmeden, doğrudan Müslüman toplum içerisinde eritme gibi bir amacı bulunmamaktadır. Eğer böyle bir amaç olsaydı Aya Napa mahallesinden Gavril kızı Atena (Ayşe) ihtidâ ettiği Afropidi (6) ve Anita (2) adlarındaki iki kızı da Müslüman olup, bunların yeni adlarının yazılmaması gibi (KŞS., 41/11-2) vakalar yaşanmazdı (Erdönmez 2004: 131).

Bir kişinin İslâmiyet'e geçmesi bireysel bir hareket olmakla birlikte çoğunlukla yanında bulunan küçük çocukları da kendisiyle birlikte mühtedi olmaktadır. Örneğin Mesarya'dan Cercako İslâmiyet'e geçtiğinde kızları ve oğlu da Müslüman olarak kayıtlara geçirildi (KŞS., 32/1-3). Girne'nin Elya köyünden Milya bint-i Yorgi İslâmiyet'i kabul ederek Fatma adını aldığı da henüz iki yaşındaki küçük oğlu Yani de Hasan adıyla Müslüman oldu (KŞS., 30/1-3). Bir diğer vaka da Lefke'nin Çamlı köyünden Maryo İslâ-

miyet'e geçerek kendisi Emine, çocukları Markaro ve Çirkako da Fatma ve Ahmet adlarıyla Müslüman oldular (KŞS., 40/57-2).

Bunlardan başka buluş çağına henüz gelmek üzere olan bazı çocuklar da kendi istekleriyle İslâmiyet'e geçebilmekteydiler. 9 (KŞS., 36/142-3); 10 (KŞS., 33/204-3) ve 12 (KŞS., 35/72-2) yaşlarında iki çocuğun şahsi başvuruları üzerine *mürâhik* yani buluş çağında (Dalgın 2006:40-41) oldukları için ihtidâlarının kabul edildiği görülmektedir.

Mühtedilerin Etnik Kökenleri ve Kazalara Göre Dağılımları

Mühtedilerin etnik kökenleri çoğunlukla isimlerinden yola çıkılarak anlaşılabilir. Çok az belgede etnik kökenler doğrudan belirtilmiştir. Buna göre din değiştirerek Müslüman olan 202 kişiden 10'u hariç Rum kökenli kişilerdi. Diğerlerinden beşi Ermeni (KŞS., 28/3-3, KŞS., 29/65-4, KŞS., 31/110-1, KŞS., 35/144-1, KŞS., 42/19-5), ikisi Kıpti (KŞS., 29/50-2, KŞS., 29/112-1) ikisi Musevî (KŞS., 39/164-2, KŞS., 44/48-1) ve biri Marunî (KŞS., 41/85-3, Erdönmez 2004: 140) idi. İhtidâ edenlerin çoğunlukla Rumlardan olması nüfus miktarlarıyla eşdeğerdir. Adadaki gayrimüslim nüfus sayılarına bakıldığında büyük oranda Rum Ortodoks Kilisesi'ne bağlı Rumlar ilk sırada yer almaktadır. Ermeniler, Museviler, Marunîler ve Kıptiler bunu takip etmektedirler. Mühtedi olan iki Kıpti Kıbrıslı olmayıp Mısır'dan misafir olarak gelmişlerdir (Dinç 2010: 201-202).

Kıbrıs'ta İslâmiyet'e geçiş belirli bölgelerle sınırlı olmayıp, adanın çeşitli kesimlerinde dağınık bir şekilde gerçekleşmiştir. Ayrıca ebeveynleriyle birlikte olan çocuklar sayılmazsa, hepsinin bireysel hareket ettikleri söylenebilir. Bu husus erkek veya kadın ayrımı göstermemektedir.

Mühtedilerin yaşadıkları bölgelere bakıldığında ihtidâ olaylarının yaşanmasında Müslüman toplum ile gayrimüslim toplum arasında yaşanan ilişkinin etkisinin olup olmadığına dair tespitler yapabilmek mümkündür. Zira ihtidâ olaylarının yaşanmasında çok çeşitli sebepler olabileceği gibi en önemli etken gayrimüslimlerin Müslümanlarla etkileşim halinde bulunmaları idi. Dolayısıyla Müslümanlarla birlikte yaşayan gayrimüslimlerin ihtidâ olaylarına daha fazla eğilimli olduğu ileri sürülebilir. Osmanlı Devleti'nde ilk kez 1831 yılında gerçekleştirilen nüfus sayımında Kıbrıs adasındaki bütün kazalar, köyler, kasabalar ve mahallelerde yaşayan erkek nüfus sayıldı. Buradan hareketle hangi mahalle/köyde Müslüman ve gayrimüslimlerin bir arada

yaşadıkları öğrenilebilmektedir (Dinç 2010: 192-219). Buna göre yaşadıkları köy veya mahalleler esas alınırsa 202 mühtedinin 198'inin yerleşim yeri net olarak belirlenebilirken 4 mühtedinin yaşadıkları yerler bilinmemektedir. Buna göre 198 mühtedinin 122'si (% 61,62) karışık biçimde yaşanan yerleşim birimlerindeydi. Geriye kalan mühtedilerin 41'i nüfus sayımında Müslümanların ve gayrimüslim aynı mahallede gösterilmedikleri Lefkoşa mahallelerinde ikamet etmekteydi. Nüfus defterlerinde Lefkoşa mahallelerinde Müslümanlar ve gayrimüslimler ayrı mahallelerde kaydedilmişlerse de Müslüman ve gayrimüslimlerin birlikte yaşadıkları en yoğun şehrin Lefkoşa olduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla bu şehirde yaşayan 41 kişi karışık yaşanan alanlar arasında değerlendirilmelidir. Buna istinaden 41 sayısı da adanın diğer bölgelerinde tespit edilen 122 yerleşim yeriyle beraber 163 birimi oluşturur ki bu da toplamda % 83'e yakın bir orana tekabül etmektedir. Dolayısıyla Kıbrıs'ta toplumlar arası etkileşimin ihtidâ olaylarına yüksek düzeyde etkide bulunduğu açık bir şekilde görülebilmektedir.

Mühtediler yaşadıkları kazalara göre değerlendirildiğinde en fazla mühtedinin Lefkoşa'da yaşadığı tespit edilmektedir. Lefkoşa'nın değişik mahallelerinde yaşayan veya şehre ada dışından geçici olarak gelen 41 kişi İslâmiyet'i tercih etmiştir. Bu ise yukarıda ortaya konulan iddiayı destekler bir sonuçtur.

Lefkoşa'dan sonra en fazla ihtidâ olayının yaşandığı kazalar Girne (27), Mesarya (26) ve Değirmenlik (22) idi. Bu kazalarda İslâmiyet'e geçiş vakalarının diğer kazalara oranla yüksek olması şaşırtıcı değildir. Zira bu yerler Müslüman ve gayrimüslim toplumların yoğun bir şekilde bir arada yaşadıkları yerlerdi. 1831 nüfus sayımına göre Girne kazasının 55 mahalle ve köyünün 17'sinde, Mesarya kazasının 72 köyünün 34'ünde ve Değirmenlik kazasının 46 köyünden 14'ünde yaşam birlikte idi (Dinç 2010: 187). Gilan kazasından İslâmiyet'e geçiş olayına rastlanılmadığı ayrıca belirtilmelidir.

İhtidâ ilâmlarına bakarak İslâmiyet'e geçişin yoğunluk kazandığı Lefkoşa özelinde ve mahalleler kapsamında bir inceleme yapıldığında en fazla Tah-
telkale (4), Cami-i Cedid (3), Aya Luka (3), Debbâğhane (3), Aya Yani (2) ve Karamanzâde (2) mahalleleri idi. Ayrıca Ömeriye, Aya Keşano, Aya Yani, Tophane, İplik Pazarı, Aya Yorgi, Ebu Kavuk, Haydarpaşa, İplik Pazarı mahallelerinde ihtidâ olaylarının yaşandığı tespit edildi.

Tablo 1: *Mühtedilerin Kazalara Göre Dağılımı*

Kaza Adı	Mühtedi Sayısı
Lefkoşa	41
Girne	27
Mesarya	26
Değirmenlik	22
Dağ	16
Leymosun	11
Omorfo	10
Tuzla	9
Lefke	9
Baf ve Kukla	8
Karpas	7
Mağusa	4
Piskopu	3
Evdim	3
Hirsofu	2
Gilan	0
Yerleşim Yeri Bilinmeyen	4
Toplam	202

Yukarıda verilen ve tabloda gösterilen bilgiler şer'iyye sicillerinden çıkarılan mühtedi kayıtlarına dayanılarak oluşturulmuştur. Belirtildiği üzere 1831 yılında Osmanlı Devleti'nde ilk kez gerçekleştirilen nüfus sayımında da mühtediler ayrıca belirtilmişlerdir. BOA'da kayıtlı TŞR.KB. d., 40 nolu tasnifte kayıtlı Kıbrıs Nüfus Defteri'nde adada yaşayan erkek Müslümanlar kayıt altına alınmışlardır. Bu defterden başka TŞR.KB. d., 44 numarada ise ilk sayımdan sekiz ay sonra yapılan kontrol amaçlı ikinci bir sayıma ait veriler bulunmaktadır. Bu sayım defterlerinde Müslümanlar kaydedilirken İslâmiyet'e sonradan geçenler için bunların adlarının üzerine açık bir şekilde *mühtedi* ibaresi düşülmüştür.

TŞR.KB. d., 40 numaralı defterde öncelikle Lefkoşa İslâm mahalleleri, ardından adanın diğer kaza ve köylerindeki Müslümanlar sayılmışlardır. Ancak yaptığımız tespitlere göre Lefkoşa'da mühtedi kaydına rastlanılamamıştır.

Diğer bir deyişle nüfus sayımı sırasında Lefkoşa'da bulunan Müslümanlar sayılırken bunların içerisindeki mühtediler ayrıca belirtilmemişlerdir. Buna karşın adanın diğer kaza ve köylerinde mühtediler belirtilerek kayıt altına alınmışlardır. Her iki defterin incelenmesine göre 1831 yılı itibariyle ada genelinde toplam 62 mühtedi bulunmaktaydı. Bunlardan 6'sı ilk sayımda kaydedilemediği için sekiz ay sonra yapılan kontrol sayımında yazılmıştır. En fazla mühtedinin bulunduğu kaza 29 mühtedi ile Girne idi. Diğerleri ise Dağ (5), Tuzla (6), Gilan (5), Mesarya (4), Piskopu (5), Evdim (3), Leymoson (3), Değirmenlik (2) idi. Bu sayılardan başka bazı mühtedilerin çocukları da nüfus sayımında kaydedilmiştir ki bunların sayısı ilk sayımda 8, ikinci sayımda 2 olmak üzere toplam 10 idi. Ayrıca kontrol sayımı neticesinde Girne'nin Kanbili köyünden mühtedi Yusuf'un ikinci sayım için geçen sekiz aylık arada vefat etmiş olduğu tespit edildi (BOA., TŞR.KB. d., 44, s.13).

Nüfus sayımında dikkat çeken bir diğer husus da Tuzla'da (Nefs-i Tuzla) sayılan dört mühtediden ikisinin Felemenk devleti konsolosunun hesapçıları olmasıydı. Bunlardan her ikisi de 25 yaşındaydı (BOA.,TŞR.KB. d., 40, s.124).

Kıbrıs'ta yaşanan ihtidâ vakaları sadece Kıbrıs'ta sürekli ikamet edenlere ait değildi. Adaya dışarıdan geçici olarak gelenlerin de İslâmiyet'i tercih ettikleri olmuştur. Bu bakımdan 10 kişi dışarıdan gelerek adada ikamet ettikleri sırada İslâmiyet'e geçmişlerdir. Edirneli Yorgi v. İstefan/Mustafa (KŞS., 26/136-6), Beyrutlu Yosef v. Mihail/Ahmet (KŞS., 28/1-4), Kahireli Abdillaheb. Refail/Mehmet (KŞS., 29/50-2), Şebinkarahisarlı Yasef v. Karabet/Süleyman (KŞS., 29/65-3), Mısırlı Aydeb b. Hurma/Ali (KŞS., 29/112-1), Şamlı Cercis/Mahmut (KŞS., 30/1-7.), İstanbullu Anesti/Necip (KŞS., 35-126-3), Halepli Mariyem/Meryem (KŞS., 36/11-3), Rodoslu Ligorı/Mehmet (KŞS., 39-124-1) Adanalı Abraham v. Hanna/Mehmet (KŞS., 39/164-2) geçici olarak Kıbrıs'ta buldukları sırada İslâmiyet'e geçen kişilerdi.

Kıbrıs adasına geçici olarak gelen kişilerin kendi yaşadıkları yerlerde değil de Kıbrıs'a geldiklerinde İslâmiyet'e geçmeleri, üzerinde ayrıca durulması gereken bir konudur. Burada çok farklı gerekçeler olabileceği gibi misafir olarak Kıbrıs'ta bulunan bir gayrimüslimin ihtidâ etmesinde adada bulunduğu sürede girdiği çevrenin yüksek derecede etkili olduğu tahmin edilebilir. Böyle bir kişi büyük olasılıkla sürekli ikamet ettiği yerde daha öncesinde

Müslümanlarla yeterince ilişki kurmamıştı veya adaya geldiğinde içerisine girdiği/girmek durumunda kaldığı topluma uyum sağlayarak gerçek/görünüşte Müslüman olmuştur. Elbette ki bu kişilerin sonraki durumlarını takip etmeyi sağlayacak yeterli belgeler bulunmadığı için kesin bir yargı verebilmek güçtür.

İhtidâlarda Şahitlik

İhtidâ konusunda belirtilmesi gereken bir husus da şahitlik durumudur. V. Bedevî Kıbrıs'ta, 1812 (1227) yılına kadar ihtidâ kayıtlarında şahit bulunmadığını belirtmişse (Bedevî 1971: 141) de yaptığımız incelemelerde daha önceki tarihlerde yaşanan ihtidâ kayıtlarında da şahitlerin varlığı ortaya çıkarıldı. Örneğin 12 Temmuz 1806 tarihinde Omorfa'nın Kotrofa köyünden Marya Ayşe adıyla Müslüman olduğunda mahkemede Emir Hüseyin, Mehmet Ali, Yusuf, Emir Hasan, Hüseyin b. Osman. Emir Osman ve diğer birkaç kişi buna şahit olmuştur (KŞS., 24/167-2. Benzer örnekler için bkz. KŞS., 22/1-5, KŞS., 22/1-9, KŞS., 22/1-7).

İhtidâ vakalarında şahit bulunan kişiler çoğunlukla mahkeme kâtipleri, muhızlılar ve çukadarlardı. Şahitlerin seçiminde güvenilirlik esas olduğundan herkes tarafından itimat edilen müftü, müderris, imam gibi görevliler de şahitler arasında yer alıyorsa, diğer şahitlerin isimlerinin yazımına gerek görülüyordu. Diğerleri *gayrihum*, *vesaire* gibi ifadelerle belirtiliyordu. Örneğin Tarhun köyünden Lino bint-i Pavli'nin (Sıdika) ihtidâ vakasında Ayasofya Camii Müderrisi Elhac Mehmet şahitlik yapmış ve huzurda bulunan diğerleri *vesaire* şeklinde belirtilmekle yetinilmiştir (KŞS., 40/57-3).

Şahitlikle ilgili bir diğer nokta da mühtedilerin de İslâm toplumuna intibaklarının sağlanmasıyla beraber mahkemelerde çeşitli davalarda şahit yazılmalarıydı. Bir mühtedinin mahkemece şahit gösterilmesi, o mühtedinin kişiliğine ve güvenilirliğine olan inancın göstergesi olduğundan bu durumdaki mühtedilerin topluma tam anlamıyla uyum sağladıkları söylenebilir. Sözgelimi Lefkoşa'nın Ayasofya mahallesinden Menteş Ağa b. İsmail Ağa'nın vefatıyla mirasçı bulunan eşleri Şarabi ve Ayşe hanımlar ile kızı Akile ve oğlu İsmail Ağa'ya Müftü Hilmi Efendi varisleri tarafından açılan davada mühtedi İsmail şahit yazılmıştır (KŞS., 42/9-2).

Mühtedilerin Kıbrıs İslâm Toplumuna Uyumları

İhtidâ eden kişiler için en önemli konu yeni topluma uyum meselesidir. Mühtediler bundan sonraki yaşantılarını İslâmî kurallara göre sürdürecektir.

lerdir. Aslında yukarıda açıklandığı üzere Kıbrıs'ta yaşanan İslâmiyet'e geçişin temelinde toplumsal etkileşim olduğundan ihtidâ eden kişiler doğal olarak İslâm toplumuyla sürekli irtibat halindedirler. Böylece mühtediler yeni topluma kolaylıkla uyum sağlayabilmişlerdir. Öte yandan mühtediler çoğu zaman ailelerinden ve çevrelerinden dışlanarak eski toplumlarından kopmuşlar; bu ise yeni topluma uyum sağlamalarında hızlandırıcı bir rol oynamıştır. Bu sayede İhtidâ ederek İslâmiyet'e geçen kişiler kalan hayatlarını İslâmî kurallar ve yaşam düzenine göre sürdürmüşlerdir (Ercan 1996: 691).

Topluma hızlı uyum sağlayan mühtediler statü ve saygınlık gösterecek derecede davranışlar içerisine girmeyi başarmışlar, geçmişi dolayısı ile sorgulanmadan toplumda yeni dini ve kimliği ile yer almışlardır. Herkes için geçerli olan kurallar mühtediler için de istisnasız uygulanmıştır. Mühtedilerin taraf olduğu davalar bu durumdan etkilenmeksizin devam etmiş ve sonuçlandırılmıştır. Arşiv kayıtlarında isimlerinin mühtedi sıfatı ile kaydedilmiş olmasının sebebi onların sadece dinî ve etnik kökenlerini ifade etme endişesi değil, toplumsal konumlarını belirtmek için başvurulmuş bir yol idi (Erdönmez 2004: 142).

İhtidâ insanlar için oldukça zor bir değişimi gerektirmiştir. Ancak yeni yaşantılarına uyum sağlamada sıkıntı yaşayan insanlar olabileceği gibi Müslüman topluma tam anlamıyla birliktelik sağlayan kişilerin sayısı çok daha fazlaydı. İhtidâ eden kadın olduğunda bunların İslâm toplumuna intibakı daha kolay gerçekleşmiştir. Zira İslâmiyet'e geçen kadının yaşantısını eski aile ve akrabalık düzeniyle sürdürmesi oldukça zordu. Örneğin Ermeni kökenli mühtediye Emine, ihtidâ ettikten sonra Ermeni mahallesindeki evini Kırkor v. Petros'a satarak Debbaghâne mahallesine taşınmıştı (KŞS., 31/110-1).

Mühtedi kadınlar Müslüman biriyle evlendiğinde, sonrasında diğer kadınlar gibi boşanma vakaları da yaşanabilmekteydi. Sözelimi İslâmî kurallara göre evlenmiş olan mühtediye Ayşe Penbe, kocası Pabuççu Mustafa b. Hacı Ali ile boşandığında bin kuruş mehr-i muaccel ve bin kuruş mehr-i müeccel ücretlerinin ödenmesi kararlaştırılmıştır (KŞS., 53/37-1).

Lefkoşalı Mühtedi Hurşit Ağa müftü Esseyid Mustafa Arif Efendi vekâletiyle Lefkoşada Buğday Pazarı'nda bulunan iki dükkânını *icârei vâhide* ile icar ettirip kazancını Mağusa Kapısı civarındaki mescidi şerifinin imamı

(dört kuruş), müezzini (iki kuruş) ve aydınlatılması (dört kuruş), kayımlara (iki kuruş) sarf edilmek üzere vakfetmişti (KŞS., 32/64-1).

Mühtedilerin bir kısmı eski cemaatlerinden tamamen sıyrılırken, bazıları da eski aile ve akrabalık ilişkilerini devam ettirebilmekteydi. Belirtilen durumun en belirgin açıklaması öldükten sonra miraslarının dağıtımında görülebilmektedir. Şurası açıktır ki din değiştirerek İslâmiyet'e geçen bir kişi eski aile bağlarından neredeyse kopacağından bu kişilerin ailelerinde gerçekleştirilecek bir miras paylaşımında mirastan herhangi bir hisse verilmek istenmeyecektir. Böyle durumlarda miras paylaşımının şer'î mahkeme yerine çoğunlukla kilisede gerçekleştirildiği de kolaylıkla tahmin olunabilir. Ancak örneklerine az rastlansa da bazı mühtediler zimmî olan yakınlarına varis veya muris olabiliyorlardı (Aslan 2010:167-172). Bu durumun en güzel örneği Lefkoşa'nın Tahtelkale mahallesinden mühtedi İbrahim'in veraset dağılımı sırasında yaşandı. Mühtedi İbrahim vefat ettiğinde mirası eşi Halime'ye, teyzesinin kızı mühtediye Fatma'ya ve vasiyeti gereği Hacı Ali b. Mehmet'e kalmış ve bir miktarı da mal sandığına aktarılmıştı (KŞS., 42/253-1). Ancak eşi Halime İbrahim'in teyzesinin kızı olduğunu iddia eden Fatma'ya hisse vermek istemeyince dava açıldı. Konuyla ilgili muhassıl sarayında görülen davada mühtedi İbrahim'in babasının Lazari, annesinin Markaro; davacı mühtediye Fatma'nın babasının Yerolemi, annesinin Kano olduğu tespit anlaşıldı. Yine aynı mahkemede Markaro ve Kano adlı kadınların kardeş oldukları, babalarının Dimitri, dedelerinin Andoni ve eski köylerinin Mesarya'nın Atyoni köyü olduğu kayıtlara geçirildi. Böylece Fatma'nın üzerine düşen miras hakkının ödenmesine karar verildi (KŞS., 42/240-1).

Bazı mühtedilerin eski akrabalık bağlarını sürdürdüğünü gösteren diğer vakalar da vasilik atamasında görülmektedir. Bu anlamda mühtediler küçük yaştaki gayrimüslim yakınlarına vasilik yapabilmekteydiler. Aya Marina köyünden (Dağ kazası) Hristofi oğlu Anton vefat ettiğinde terekenin müzayede ile satılıp parasının küçük oğlu Petri'ye verilmek üzere büyük oğlu mühtedi İbrahim'e teslim edilmesi bu duruma iyi bir örnek teşkil etmektedir (KŞS., 39/136-2).

Benzer bir başka örnekte de yine aynı köyden Hristofi oğlu Franzi'nin vefatıyla mirası eşi Maryo ile büyük oğlu Elyasi, küçük kızı Baryora ve küçük oğlu Hristofi'ye intikal ettiğinden adigeçen küçükler için mahkemece amcaları mühtedi İbrahim vasi tayin edilmişti (KŞS., 39/137-2).

Öte yandan bazı mühtedilerin de öldüklerinde miraslarını alacak kimseleri yoktu. Lefkoşa'nın Cami-i Cedid mahallesinden mühtedi Mustafa vefat ettiğinde arkasında kimsesi kalmadığından mirası devlet hazinesine (bey-tü'l-mâl) aktarıldı (KŞS., 47/174-1).

Mühtedilerin borç alış verişleri eskiden nasılsa aynı şekilde devam etmiştir. Örneğin Lefkoşa'nın Debbaghane mahallesinden Hacı Hasan oğlu Molla Salih vefat ettiğinde alacaklı olduğu kişilerden biri mühtedi Murat idi. Molla Salih'in alacaklı olduğu 21 kişi mühtedi Murat hariç gayrimüslim idi. Mühtedi Murat da muhtemelen borç alışverişinden sonra ihtidâ etmişti (KŞS., 30/179-1).

Bir diğer örnek de dergâhı âli kapıcıbaşılarından Hacı İbrahim Ağa vefat ettiğinde alacaklı olduğu 20 kişi arasında Lefkoşa, Girne ve Piskopu piskoposları yanında iki Müslüman ile birlikte mühtedi Kara Mehmet de bulunmaktaydı. Mühtedi Kara Mehmet'in Hacı İbrahim Ağa'ya 64.739 kuruş borcu vardı (KŞS., 33/168-1).

Leymosunlu Hacı Vasili v. Françesko vefat ettiğinde alacaklı olduğu 65 kişiden 45'i gayrimüslim, 20'si Müslüman idi. 65 kişiden biri de mühtedi Kara Mustafa (200 kuruş) idi (KŞS., 40/38-1).

Osmanlı Devleti'nin dinî ve kültürel bir asimilasyon politikası uygulaması, mühtedilerin İslâmiyet'e aykırı olmamak şartıyla eski geleneklerini devam ettirmelerine olanak sağlamıştır. Bu şekilde mühtediler farklı gelenekleriyle Osmanlı kültür ve inanç mozağini zenginleştirmişlerdir (Çolak 2000: 163).

İrtidâ ve Tanasur Vakaları

Bir ihtidâ vakasında en önemli noktalardan biri mühtedinin yeni dine uyumu ve eski toplumundan baskı görüp görmeyeceğidir. Bu anlamda mühtedilere eski çevresinin saygı duyması pek düşünülemez. Zira din insan hayatı için önemli bir kurumdur ve incelenen dönemde insanların hayatına derinden nüfuz etmiş durumdadır. Müslüman olduktan sonra tekrar eski dine dönülmesi, tam anlamıyla hazır olunmadan İslâmiyet'e geçildiğini veya ihtidânın bir çıkar için geçici olarak düşünüldüğünü göstermektedir (Çolak 2000: 171).

Ayrıca azınlık statüsünde bulunan gayrimüslimler psikolojik olarak birbirlerine karşı daha sıkı bağlarla kenetlenmişlerdir ve aralarından birinin başka bir dine geçmelerini kolaylıkla kabul etmek istemezler (Çolak 2000: 158). Bu ise *irtidâd* ve *tanassur* denilen İslâmiyet'ten ayrılmayı beraberinde getirmektedir (Heffening 1979: 812-814, İnce 2000: 89-90).

İrtidâd fıkıh terimi olarak Müslüman bir kişinin kendi iradesiyle İslâm dininden çıkmasını ifade etmektedir (İnce 2000: 88). Tanassur kelimesi de İslâm dininden çıkmayı ifade etmekle birlikte Osmanlı Devleti'nde reform döneminin nazik ortamında özellikle 19. yüzyılda ihtidâ eden kişilerin eski dinlerine dönmeleri hadiselerinde irtidâd terimi yerine tercih edilmiştir (Aslan 2012: 68-69).

İslâm dininden Hıristiyanlığa geçme olayı İslâm Hukuku'nun sınırları dâhilinde suç olarak tanımlanmaktadır. Bu tür suçlar kadı tarafından yargılandı. İrtidâd eden (mürtedd) erkek ise idam, kadın (mürtedde) ise hapis ile cezalandırılmaktadır (İnce 2000: 89). Dolayısıyla konunun konsolosları ilgilendiren bir yönü yoktur. Ancak, Tanzimat Fermanı ile kanun önünde Müslim ahali ve gayrimüslim reyanın eşitlik prensibi, Islahat Fermanı ile gayrimüslimlere çeşitli ayrıcalıklar tanınması konsoloslara dindaş saydıkları kişilere müdahil olma fırsatı verdi (Erdönmez 2011: 107, Deringil 2017: 111-112). Konsoloslar din değiştirmek isteyen kişilerin mahkemelerinde müdahil oldular ve Ortodoks ve Katolik milletlerinin temsilcilerinin yanında gözlemci olarak bulunmaya başladılar (Özdemir 2004: 157). Bu sebeplerle açıklandığı üzere Tanzimat döneminde ihtidâyâ ciddi bir prosedür getirildi ve bu beraberinde İslâm'dan çıkışa da bakış açısını değiştirdi. Sonuç olarak dönemin nazikâne ortamı içerisinde Tanzimat döneminde *irtidâd* kelimesi yerine ağırlıklı olarak tercih edilen kelime *tanassur* oldu. Zira irtidâdın cezası ölüm iken, tanassur edenler çoğunlukla buldukları yerlerden uzaklaştırılmakla yetinildi (Deringil 2017: 100-101, Aslan 2012: 68-69). Tüm bu gelişmeler 19. yüzyılda Kıbrıs'ta meydana gelen İslâmiyet'ten ayrılma hadiselerine doğrudan etkide bulundu.

1843-1850 yıllarında Kıbrıs'ta İngiliz konsolosluğunu yapan Niven Kerr, 1821 yılından itibaren Kıbrıs'ta bazı kişilerin zorla Müslümanlaştırıldıklarını veya Müslüman olmaya mecbur bırakıldıklarını, tekrar Hıristiyan olmak istediklerinde ise engellendiklerini iddia etmiştir (Hill 1952: 217-221, Aymes 2013:160). Papadopoullas'a (1965: 92) göre sadece 1825 yılın-

da 28 kişi irtidâd/tanassur etmiştir. Bu olaylarda Avrupalı diplomatlar müdahil oldular; İslâmiyet'ten ayrılmak isteyen ancak şer'î kurallar gereği yasak olan bu durum karşısında dindaş saydıkları mühtedi Kıbrıslıları ülkenin iç işlerine müdahale ederek korumaya çalıştılar (Hill 1952: 217-221, Aymes 2013: 158-163, Erdönmez 2011: 107-113). Özellikle İngiltere konsolosları Kıbrıs'ta bu tür olayların takipçisi ve hatta doğrudan müsebbibi oldular (Erdönmez 2011: 108).

19. yüzyıl ortalarında irtidâd ve tanassur vakalarında *Linobambakiler* ayrı bir öneme sahiptir. Kıbrıs'ta ilk Osmanlı fethinden itibaren görünüşte Türk, gerçekte Hıristiyan olan kişilere Linobambaki denilmektedir. Bu anlamda Linobambakiler *Kripto-Müslüman* olarak da nitelendirilmektedir (Papadopoulos 1965: 94, Aslan 2012: 57-58). Kyrris'e göre (Kyrris 1966: 439-453) Osmanlı fethinden sonra adadaki Latinler hayatta kalabilmek için gönüllü veya zorla ihtidâ etmek durumunda kalmışlar, fakat hiçbir zaman gerçek Müslüman olmamışlardır. Bunlar zamanla Ortodoks mezhebine dâhil olarak inançlarını bu yönde gizlice yaşamışlardır. Linobambakiler belirtilen özelliklerine uygun olarak Müslümanlar ve Hıristiyanlar tarafından ortak kullanılan İbrahim (Abraham), Musa (Moses), Yusuf (Joseph) gibi isimleri tercih etmişlerdir (Cesnola 1877: 185). Bunlar yönetim tarafından da Müslüman olarak tanınmaktadırlar. Linobambakiler Kıbrıs'ta ihtidâ etmiş, irtidâd etmek isteyen, fakat bir takım sosyal, ekonomik, dinsel, hukuki çekincelerden dolayı irtidâd edememiş mühtediler olarak da nitelendirilebilir. Bunların sayıları farklılık göstermekle birlikte 19. yüzyılda 1200-1500 arasında olduğu ifade edilmektedir (Çelik 2012: 266). Bazıları yukarıda belirtildiği üzere 19. yüzyılda Avrupa müdahalesinin artması ve Kıbrıs Rum toplumunda millî bilincin giderek güçlenmesiyle birlikte belgelerde ve konsolos raporlarında ifadesini bulan irtidâd/tanassur vakaları gerçekleşmiş olmalıdır.

Din değiştirmek hayatî bir karar olduğundan zor bir süreç yaşandığı tahmin edilebilir. Bu yüzden mühtedilerin bazılarında zaman zaman şüpheli davranışlar da dikkat çekebilmiştir. İncelenen belgelerde İslâmiyet'e geçmiş, fakat çeşitli şüphelerden dolayı Müslümanlığı mahkeme ve şahitler huzurunda tekrarlanan iki vaka tespit edilebilmiştir. Bunlardan biri mühtedi Ayşe'ye aittir. Belgelerde eski adı belirtilmeyen ve 11 Ağustos 1834 tarihinde Lefkoşa'ya gelerek İslâmiyet'e geçen Ayşe'nin köyüne döndükten sonra gösterdiği davranışlar şüphe çekmiştir. Bu durum mahkemeye bildirilince yaklaşık altı

ay sonra, 31 Mart 1835 günü Lefkoşa mahkemesine çağrılmış ve yapılan sorgulamasında İslâmiyet'ten dönme gibi bir durumun söz konusu olmadığını, ancak adının Ayşe yerine Fatma olmasını tercih ettiğini söylemesiy-le adında değişiklik yapılarak Fatma şeklinde kayıtlara geçirilmiştir (KŞS., 35/126-1, KŞS., 35/126-2, Özkul 2010b: 228).

Bir diğer vaka da Karpas'ın Korovya köyünden Süleyman b. Hasan'ın hanımı Maro'dan doğma on yedi yaşındaki Sündüs bint-i Süleyman Hatun'dur (Erdönmez 2008: 99-123). Sündüs Hatun iki yıldır Tuzla taraflarına giderek İslâmiyet'ten ayrıldığı ihbar edildi. Bunun üzerine Sündüs Hatun mahkemeye çağrılarak muhakemesi yapıldı. Sündüs Hatun mahkemede İslâmiyet'ten ayrıldığı yönündeki iddiaları reddetti. Ancak mahkemede hazır bulunan kişiler kendisinin İslâmiyet'ten ayrıldığına şahitlik etmeleriyle hapsolunması kararı alındı (Erdönmez 2008: 117). Ancak Sündüs Hatun suçundan dönerek yeniden Müslüman oldu ve bu defa Hatice adını aldı (KŞS., 40/70-1). Ayrıca Hatice Hatun'un yeniden tanassur etmesinin önüne geçmek üzere kendisine günlük iki çift ekmek, aylık iki kıyye sadeyağ, 1 kıyye zeytinyağı, 5 kıyye pirinç, 1 kıyye et, 0.5 kıyye sabunun verilmesi kararlaştırıldı. Tekrar Müslüman olarak Hatice adını alan kadına mali yardımda bulunulması *kisve baha* (Minkov 2004: 110) olarak da değerlendirilebilir ve bu tanassur olayına ekonomik yetersizliklerin sebebiyet verdiğinin düşünüldüğüne işaret etmektedir. Böylece olaya sebep olan şartlar ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır (Erdönmez 2008: 117, Özkul 2010b: 229-230).

İncelenen dönemde karşılaşılan bir irtidâd vakası Girne'nin Arap (Klapin) köyünden mühtedî Osman'ın vefatıyla oğlu Ömer'in tanassur edişidir. Daha önce ihtidâ etmiş bulunan Arapköylü Osman (BOA., TŞR.KB.d., 40, s.308) 1858 yılında vefat ettiğinde, oğlu Ömer'in babasının vefatıyla birlikte tanassur ettiği anlaşıldı. Aslında Ömer babasının vefatı sırasında İslâm dininde bulunduğu dair görüntüler sergilemiş, ancak hem sonrasındaki davranışları hem de Hıristiyan bir kadın ile evlenmesi dolayısıyla tanassur ettiği anlaşılacak durum Bâbîâli'ye bildirildi. Bâbîâli'de yapılan değerlendirmede Ömer'in kendisi, annesi ve eşi üzerine herhangi bir zor kullanma ve kötü muamelede bulunulmayarak kendi hallerinde bırakılmaları istenildi (BOA., HR. MKT., 267/89). Bu olaya yukarıda açıklanan Sündüs Hatun vakasından farklı bir yaklaşım sergilenmesi belgelerde ifade edildiği biçimde dönemin *nazikâne* ortamıyla alakalı olsa gerektir.

Sonuç

Bir başka dine mensup veya dinsiz bir insanın İslâmiyet'i seçmesi ve hayatını ona uydurması anlamına gelen ihtidâ olayları Kıbrıs adasında Osmanlı hâkimiyeti ile başlamıştır. 19. yüzyıl öncesine ait yapılan muhtelif çalışmalar Kıbrıs'ta ihtidâ vakalarının çok büyük rakamlara ulaşmadığını göstermiştir.

19. yüzyıl Osmanlı hâkimiyeti süresince Kıbrıs adasında bireysel etkenlerle gerçekleşen 106'sı kadın, 96'sı erkek olmak üzere 202 ihtidâ vakası görülmüştür. Kıbrıs şer'iyeye sicilleri ihtidânın sebeplerine dair net bilgiler sunmamakla birlikte belgelerin gösterdiği üzere şahısların yaşam çevrelerinden etkilenme durumu en fazla öne çıkan sebep olarak belirmektedir. Nüfus defterleri, ihtidânın Müslüman ve gayrimüslimlerin birlikte yaşadıkları yerleşim birimlerinde diğerlerine göre daha fazla görüldüğünü açık biçimde ortaya koymuştur. Özetle, İslâmiyet'i seçen kişinin ihtidâ gerekçesi toplumsal, dinî, şahsî ve ekonomik etkenler olarak sıralanabilir. Bu bakımdan, ortaya çıkarılan vakalarda herhangi bir baskı ve zorlamaya rastlanılmadığı belirtilmelidir. Eğer baskı ile zorla İslâmlaştırma olsaydı sayınının 202'den çok daha fazla olması gerekeceği aşikârdır. Bu ise Osmanlı döneminde Yunanistan ve Doğu Akdeniz adalarında yaşayan Müslümanların zorla İslâmiyet'e geçirilmiş Yunanlılar oldukları tezinin tamamen bilimsel dayanaklardan uzak olduğunu ortaya koymuştur. Bu yönüyle elde edilen sonuçlar 19. yüzyıl öncesi Kıbrıs ihtidâ vakaları üzerine yapılmış çalışmaları teyit eder mahiyettedir.

Yapılan incelemede ulaşılan bir diğer sonuç ise İslâmiyet'e geçen kişilerin çoğunlukla kadın oldukları; tüm mühtedi(ye)lerin devlet ve toplum nazarında diğer bireyler gibi eşit statüde yer aldığı ve İslâm toplumuna uyumlarının sağlandığıdır. Mühtedi(ye)ler Müslüman topluma uyum sağlarken erkek mühtedilerden bazılarının eski aile ve akrabalık bağlarından da tam anlamıyla kopmadıkları Kıbrıs ihtidâ vakalarının bir başka özelliği olarak saptanmıştır.

19. yüzyılda Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi'nin etkinliği, Osmanlı Devleti'nde gerçekleştirilen reform hareketleri ve bu bağlamda gayrimüslimlere tanınan yeni haklar, Avrupalı devletlerin müdahaleleri gibi gelişmelerle Kıbrıs adasında ihtidâ hareketlerinin 1856 yılı sonrasında neredeyse bitme noktasına geldiği ortaya çıkarılmıştır. Şer'iyeye sicillerinde bu tarihten sonra ihtidâ vakalarına rastlanılmamıştır. 19. yüzyıl Kıbrıs ihtidâları bu yönüyle

Osmanlı Devleti'nde diğer bölgelerde görülen örnekleriyle de uyum halinde dir. Ancak Kıbrıs adasının İngiliz hâkimiyeti döneminde nadiren oluşacak ihtidâ vakalarına Rum toplumunun müdahalesi Helen milliyetçiliğinin güçlenmesi nedeniyle daha sert olacaktır. Bu bakımdan İngiliz yönetiminde Kıbrıs adasında meydana gelen ihtidâ, irtidâd ve tanassur vakaları ayrı bir inceleme alanı oluşturmaktadır.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

BOA. = Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri

BOA., TŞR.KB.d., 40.

BOA., TŞR.KB.d., 44.

BOA., HR. MKT., Dosya No: 267, Gömlek No: 89.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Millî Arşiv ve Araştırma Dairesi Belgeleri

KŞS. = Kıbrıs Şer'iyeye Sicilleri

Defter No: 22, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 51, 53, 54.

The Cyprus Law Reports, Cases Determined by the Supreme Court of Cyprus, 1883-1890 (1893). Vol. I. Nicosia: Printed at Government Printing Office.

The Cyprus Law Reports, Cases Determined by the Supreme Court of Cyprus, 1891-1893 (1894). Vol. II. Nicosia: Printed by Herbert E. Clarke.

Kaynak ve Tedkik Eserler

İnceleme Eserleri

Aslan, Halide (2010). *Tanzimat Döneminde Din Değişirme Hareketleri (1839-1876)*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

_____, (2012). "Tanzimat Döneminde Dinî Değişim Halleri: İhtida-Gizli Din-Tanassur ve Osmanlı". *Toplum Bilimleri Dergisi* 6 (12): 55-82.

Aymes, Marc (2013). *A Provincial History of the Ottoman Empire: Cyprus and the Eastern Mediterranean in the Nineteenth Century*. London: Routledge.

Bedevis, Vergi (1971). "Kıbrıs Ser'i Mahkeme Sicilleri Üzerinde Araştırmalar". *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay. 139-148.

Brambilla, Elena (2007). "Convivencia under Muslim Rule: the Island of Cyprus after the Ottoman Conquest (1571-1640)". *Perspectives on Early Modern History*. Pisa: Edizioni Plus-Pisa University Press. 121-138.

- Cesnola, Louis Palma di (1877). *Cyprus, its Ancient Cities, Tombs and Temples (A Narrative of Researches and Excavations-during Ten Years Residence as American Consul in that Island)*. London: John Murray Press.
- Çelik, Cemil (2012). İngiliz Yönetiminde Kıbrıs'ın İdari ve Sosyal Yapısı (1878-1914). Doktora Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
- Çetin, Osman (1994). *Sicillere Göre Bursa'da İhtida Hareketleri ve Sosyal Sonuçları (1472-1909)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Çevikel, Nuri (2008). "Osmanlı Kıbrıs'ında İslâmlaşma Tecrübeleri (1746-1801)". *Belgeler-Türk Tarih Belgeleri Dergisi* XXIX (33): 43-84.
- Çiçek, Kemal (1992). *Zimmîs (non-Muslims) of Cyprus in Sharia Courts (1110-39 A.H/1698- 1726 A.D)*. Ph.D. Thesis, Birmingham: Birmingham University.
- Çolak, Kamil (2000). *XVI. Yüzyılda İstanbul'da İhtidâ Hareketleri*. Doktora Tezi Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Dalgın, Nihat (2006). "Mürâhik". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 32. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 40-41.
- Deringil, Selim (2000). "There is no Compulsion in Religion': On Conversion and Apostasy in the Late Ottoman Empire: 1839-1856". *Comparative Studies in Society and History* 42/3: 547-575.
- _____, (2017). *19. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde İhtida ve İrtidad*. İstanbul: İletişim Yay.
- Dinç, Güven (2010). *Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs (1800-1839)*. Doktora Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
- Dündar, Recep (1998). *Kıbrıs Beylerbeyi (1571-1670)*. Doktora Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi.
- Ercan, Yavuz (1996). "Devşirme Sorunu, Devşirmenin Anadolu ve Balkanlardaki Türkleşme ve İslâmlaşmaya Etkisi". *Belleten* L (199): 679-725.
- _____, (2001). *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler: Kuruluşundan Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumları*. Ankara: Turhan Kitabevi Yay.
- Erdoğan, Mehmet Akif (2008). "Osmanlı Kıbrıs'ında İhtida (İslâmiyet'e Geçiş Sorunu)". *Kıbrıs'ta Osmanlılar*. Lefkoşa: Galeri Kültür Yay. 163-174.
- Erdönmez, Celâl (2004). *Şer'iyye Sicillerine Göre Kıbrıs'ta Toplum Yapısı (1839-1856)*. Doktora Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- _____, (2008). "Şer'iyye Sicillerine Göre Tanzimat Dönemi'nde Kıbrıs'ta Bir İrtidâ ve Tanassur Vakası". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* X (I): 99-123.
- _____, (2011). "Tanzimat Devrinde İngiltere Konsoloslarının Kıbrıs'taki Faaliyetleri". *Bilig* 58: 91-118.

- Göyünç, Nejat (1971). "Türk Hizmetine Giren Bazı Kıbrıs Müdafileri". *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay. 105-107.
- Hackett, John (1901). *A History of the Orthodox Church of Cyprus from the Coming of the Apostles Paul and Barnabas to the Commencement of the British Occupation (A. D. 45-A. D. 1878) together with some Account of the Latin and Other Churches Existing in the Island*. London: Methuen&Co.
- Heffening (1979). "Mürted, Murtadd". *İslâm Ansiklopedisi*. C. VIII. İstanbul: Milli Eğitim Yay. 812-814.
- Hill, George (1992). *A History of Cyprus*. Vol. 4. Cambridge: Cambridge University Press.
- İnce, İrfan (2000). "Ridde". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 22. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 88-91.
- Jennings, Ronald C. (1993b). "Divorce in the Ottoman Sharia Court of Cyprus, 1580-1640". *Studia Islamica* 78: 155-167.
- _____, (1993a). *Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, 1571-1640*. New York and London: New York University Press.
- Kılavuz, Ahmed Saim (2004). *Anahatlarıyla İslâm Akaid ve Kelâma Giriş*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Köse, Ali (2000). "İhtidâ". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 21. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 554-558.
- Kyrris, Costas P. (1966). "L'importance Sociale de la Conversion à l'Islam (Volontaire ou non) d'une Section des Classes Dirigeantes de Chypre Pendant les Premiers Siècles de l'Occupation Turque (1570-fin du XVIIe Siècle)". *Actes du Premier Congrès International des Études Balkaniques et sud-est Européennes*. Vol. III. Sofia. 437-462.
- Minkov, Anton (2004). *Conversion to Islam in the Balkans*. Leiden and Boston: Brill.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1991). "Anadolu Türkleşmesi ve İslâmlaşması". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 3. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 110-116.
- Orhonlu, Cengiz (1971). "Osmanlı Türklerinin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi (1570-1580)". *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay. 91-97.
- Özdemir, Bülent (2004). "Political Use of Conversion in the Nineteenth Century Ottoman Context: Some Cases From Salonica". *Journal for the Study of Religions and Ideologies* 7: 155-170.

- Özkul, Ali Efdal (1998). *Lefkoşa'nın 17 Numaralı Şer'i Mahkeme Sicili (H. 1157-1161/M. 1744-1748)*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi.
- _____, (2010a). "XVIII. Yüzyılda Kıbrıs Adasında İhtida Hareketleri", XV. Türk Tarih Kongresi (11-15 Eylül 2006). C. 4. 2. Kısım. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. 1461-1471.
- _____, (2010b). "Osmanlı İdaresinde Kıbrıs Adasındaki İslâmiyet'e Geçmede (İhtida) Kadınların Durumu". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 3/13: 220-231.
- Papadopoullas, Theodore (1965). *Social and Historical Data on Population (1570-1881)*. Nicosia: Cyprus Research Centre Press.
- Şahin, İsmail (2005). *Kıbrıs Başpiskoposluğu (1571-1821)*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Şeker, Mehmet (2007). *Osmanlı Belgelerinde İhtidâ Kavramı ve Mühtediler*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Vasileiou, Maria (2009). *Conversion in the Late Ottoman Empire: A Case Study on the Legal Status of Greek Orthodox Converted to Islam, 1856-1908*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Yavuz, Yusuf Şevki (1998). Hidâyet. İslâm Ansiklopedisi. C. 17. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 473-477.

Conversions to Islam in Cyprus (1800-1878)*

Güven Dinç**

Abstract

This paper examines conversion to Islâm in Cyprus in 19th century of Ottoman period. Conversion (ihtidâ) means becoming a Muslim by accepting Islâm. In Ottoman State, non-Muslims converted Islam for a variety of reasons such as social, economic, religious etc. Individualistic Conversion to Islâm was seen during the early Ottoman period in Cyprus. 202 cases of conversion to Islâm, 106 women and 96 men, were found in twenty-seven Cyprus Shari'a Court Registers between 1800 and 1878. Most of the cases were observed in Nicosia, Kyrenia and Mesaoria. The numbers of Muslims and non-Muslim living together, their proximity and interactions, influenced the course of conversions. Shari'a Court Registers of Cyprus record no compulsion in conversion. The presence of 62 converts on Cyprus was recorded in the census of 1831. Converts adapted to the Muslim community, and some did not sunder connections with their family and previous relationships. From the mid-19th century the number of conversions sharply decreased, due to the non-Muslim's change in status, from rising nationalism, and from the intervention of European Powers and this course continued in the British period.

Keywords

Cyprus, Islâm, Conversion, Convert, Non-Muslim, Shari'a Register

* Received: 04 December 2014 - Accepted: 14 May 2015

** Assoc. Prof. Dr., Akdeniz University, Faculty of Letters, Department of History Antalya/
TURKEY.

gdinc@akdeniz.edu.tr

Обращение в ислам на Кипре (1800-1878)*

Гювен Динч**

Абстракт

В этой статье рассматривается переход в ислам на Кипре в 19 веке в османский период. Обращение (ihtidâ) означает стать мусульманином, приняв ислам. В османском государстве немусульмане иногда принимали ислам по целому ряду причин, включая общественные, экономические, религиозные, личные и т.п. Переход в ислам имел место в начале османского правления на Кипре. В 27-ми шариатских реестрах, датированных между 1800 и 1878 гг., имеется 202 случая (106 женщин и 96 мужчин) переходы в ислам. Большинство случаев наблюдалось в Никосии, Кирении (Гирне) и Месаории. Мусульмане и немусульмане проживали на острове совместно, и их близость и взаимодействие повлияло на принятие ислама немусульманами. В реестрах шариатских судов на Кипре не зафиксировано принуждения к принятию ислама. Наличие 62-х обращенных на Кипре было записано в переписи 1831 года. Обращенные жили согласно нормам ислама, однако некоторые из мужчин не разрывали связей со своими семьями и сохраняли прежние отношения. Уступки, данные немусульманам с середины 19 века, подъем греческого национализма и интервенции европейских государств привели к резкому сокращению обращений в ислам, эта тенденция продолжалась и во время британского господства.

Ключевые слова

Кипр, ислам, обращение в ислам, преобразование, немусульманство, шариатские реестры

* Поступило в редакцию: 4 декабря 2014 г. - Принято в номер: 14 мая 2015 г.

** Доц., д-р, Средиземноморский университет, факультет филологии, отделение истории, Анталья / Турция
gdinc@akdeniz.edu.tr

